

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2022

STOCKHOLM 2022

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© 2022. De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

www.vitterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-33-4, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2022

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
13 År 2022 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 21 Bertil Albrektson
35 Cecilia Falk

FÖREDRAG

- 47 Elisabeth Wåghäll Nivre: *Vem talar och i vilket syfte? Berättarröst och pratglada protagonister i några av Georg Wickrams prosa-romaner*
61 Neil Price: *Understanding the Viking phenomenon*
75 Eva Hættner Aurelius: *Lovisa Ulrikas akademi – Sveriges första vittra kungliga akademi*
93 Terttu Nevalainen: *Studying language change in its social context*
107 Jens Rydgren: *Nationalism och populism i dagens Europa. Hur kan vi förklara framväxten av de radikala högerpartierna?*
117 Jesper Larsson: *Självförvaltning och tidigmodernt samiskt naturresursutnyttjande*

- 135 Peter Gärdenfors: *Hur Homo blev docens. Undervisningens evolution*
149 Ola Sigurdson: *Humor och teologi – några reflektioner*
163 Clas Tollin: *Sveriges geometriska kartering 1633 till 1680*
185 Maria Ågren: *Att tilltala överheten. Suppliker som kulturarv och källa till kunskap*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 199 Ständige sekreterarens årsberättelse
205 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
217 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
231 Publikationer utgivna 20.3.2021–19.3.2022
233 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
250 Akademiens ledamöter i invalsordning
253 Ledamöternas fördelning på klasser
255 Avlidna ledamöter 20.3.2021–19.3.2022
256 Akademiens utskott och nämnder
262 Vitterhetsakademiens akademiforskare
263 Akademiens personal

ELISABETH WÅGHÄLL NIVRE

Vem talar och i vilket syfte?

BERÄTTARRÖST OCH PRATGLADA
PROTAGONISTER I NÅGRA AV GEORG
WICKRAMS PROSAROMANER

GEORG WICKRAM föddes omkring år 1505 i Colmar i Alsace och dog runt 1560 i den lilla orten Burkheim am Rhein (i dag Burkheim am Kaiserstuhl), bara några mil öster om Colmar. Det var snarast slumpen som under min tidiga doktorandtid förde mig till Wickram. Under 1980-talet var han fortfarande en tämligen okänd författare för forskningen. Detta berodde inte minst på att de texter han skrev knappast räknades som litterärt högtstående och att han verkade under en tid då det tyska språkområdet främst präglades av reformationen, av de teologiska skrifter och religiösa stridigheter som sysselsatt och utmanat forskare alltsedan dess. När jag 1988 formulerade mitt avhandlingsämne var jag fortfarande okunnig om hur lite det fanns skrivet om Wickram. När jag disputerade 1992 kunde jag konstatera att mina många sökningar i bibliotek och arkiv hade resulterat i en forskningsöversikt som bestod av kopierade artiklar och monografier som i stort sett rymdes i en amerikansk arkivlåda för papper i storleken *letter size*, det vill säga i en låda betydligt mindre än en flyttkartong.¹

Mitt val av avhandlingsämne byggde på ett hos mig stort intresse för den litterära marknad som växte fram i de tyska städerna med början under sent 1400-tal och som upplevde en snabb utveckling under 1500-talet till följd av boktryckarkonstens utveckling. Det var också starkt präglat

av Jan-Dirk Müllers banbrytande artikel från 1985: "Volksbuch/Prosa-roman im 15./16. Jahrhundert – Perspektiven der Forschung", i vilken Müller söker definiera en genre som kan sägas vara ett resultat av ett ökande antal läs- och skrivkunniga människor i de växande europeiska städerna och – därmed sammanhängande – av det tryckta ordets spridning i Europa.

Müllers benämning prosaroman omfattar ett tämligen vitt spektrum av berättande texter, skrivna på prosa för en växande och därmed i allt högre grad anonym publik, texter som länge ansågs vara kvalitativt bristfälliga i jämförelse med den högmedeltida diktningen och den lärda latinska litteraturen. Prosaromanen betraktades helt enkelt som tämligen perifer och ointressant för forskningen.

Att det sedan 1980-talet skett en tydlig förändring visar de många seminarier, konferenser och publikationer som tillägnats den tidigmoderna tyskspråkiga prosaromanen och andra med den samtida populära texter, inte sällan enkla tryck i förhållandevis stora upplagor. Det pussel som har lagts i form av enskilda textanalyser och teoretiska frågeställningar visar på en betydligt högre komplexitet hos dessa texter än vad tidigare forskning har tillskrivit dem, och det är just detta som gör dem betydelsefulla för förståelsen såväl av romanens framväxt och utveckling som av mer populärlitterära genrer. Det är alltså detta som har fått mig att vrida och vända på texter vars handling för en nutida läsare kan framstå som både simpel och förutsägbar, för att inte säga bitvis rätt så tråkig.

Wickrams manuskript finns inte bevarade. De tidigare texterna trycktes i Jacob Fröhlichs tryckeri, de senare i Johann Knoblochs, och endast bearbetningen av Ovidius *Metamorfoser* på ett annat tryckeri, hos Iwo Schöffers i Mainz.

Det som gjorde det möjligt för mig att relativt lätt ta del av Wickrams samlade verk var att Hans-Gert Roloff redan 1967 hade påbörjat utgivningen av en kritisk utgåva av både prosaromanerna och andra texter. Även om det tog över trettiofem år att färdigställa hela utgåvan och den

kritiska kommentaren fortfarande saknas, var det just prosaromanerna som först förelåg i tryck. Det är bland annat denna tidsaspekt som har gjort att jag har kunnat och behövt återkomma till Wickram över tid – för att få en överblick över ett författarskap vars texter i originaltryck inte är helt lättillgängliga. I den följande framställningen kommer mitt fokus dock att ligga på de så kallade prosaromanerna, även om Wickrams dramer och versberättelser utgör en stor och viktig del av hans författarskap som också fått större uppmärksamhet på senare år.

Franz Hirtler kallade redan 1942 Wickram för den tyska romanens fader, och både innan dess och därefter har forskare lyft fram Wickrams särställning i den tyskspråkiga litteraturen under första hälften av 1500-talet, även om kritiken mot hans verk bitvis varit hård. Fastän Wickram nästan undantagslöst bygger sina berättelser på väl kända teman och motiv, och stoffet till texterna alltid kan kännas igen – liknelsen om den förlorade sonen använde han för tre olika publikationer – hade han en förmåga att verka nydanande och locka till sig läsare.

Det tycks som om Wickrams familjebakgrund kan ha både hjälpt och stjälpt honom. Han var oäkta son till en framstående borgare i Colmar, men ärvde sin far och kunde därmed tas upp i stadens borgerskap. Det är känt att han inte fick någon omfattande utbildning, men han verkar ha kunnat utveckla sin skrivförmåga relativt fritt. Han påtalar själv i sina texter att han inte hade någon kunskap i latin, vilket dock inte hindrade honom från att 1545 ge ut Ovidius *Metamorfoser* i en så kallad (ny)översättning – dock rörde det sig snarare om en bearbetning av Albrecht von Halberstadts högmedeltida översättning. Wickram innehade lägre uppdrag i Colmars stadsförvaltning och blev i slutet av livet stadsskrivare i Burkheim. Han verkar alltså ha varit såväl autodidakt som epigon, både konventionell och nydanande. Han använder det han har sett, upplevt och läst, blandar gammalt och nytt, högt och lågt i sina texter. Det är således inte *att* han (åter)använder traditionella berättelser i sitt författarskap utan *vad* han väljer att lägga sitt fokus på och *hur* han gör det som gör hans verk intressant och som fått forskningen att uppmärksamma det.

Wickrams prosaromaner befinner sig i gränslandet mellan det muntligt traderade och det i skrift förmedlade och i tysthet recipierade. Kännetecknande för texterna är de många röster som kommer till tals, något som jag blivit varse på senare tid då forskningen på området kommit att fokusera på såväl den berättande rösten, dess möjligheter och begränsningar, som textens karaktärer, det vill säga på polyfonin av röster som driver handlingen. I Wickrams texter hör och ser vi honom iscensätta sig själv som författare och upphovsman till berättelsen i de förord och ibland efterord eller slutord som är del av de tryckta utgåvorna.

Berättarrösten i texterna, svår att skilja från författaren Wickram, och karaktärerna – som är del av berättelserna och som talar med varandra, sig själva och med Gud – har alltid som mål att förmedla hur en god människa ska leva. Det som gör Wickram unik för forskningen är att vi med honom har ett tämligen omfångsrikt bevarat författarskap och en med namn känd författare från första hälften av 1500-talet som skrev för en bredare publik. Det föreligger således ett rikt textmaterial som gör det möjligt att undersöka textens olika funktioner inom ett och samma författarskap.

Wickrams karaktärer kommer inte sällan från enkla förhållanden och kan genom hårt arbete och oförvitlig moral och dygd uppnå såväl ett gott anseende som höga positioner i samhället. De kan på så sätt nå ställningar som – i den värld Wickram själv levde i – ansågs förbehållna adel och patricier, något som lyfts fram både av författaren, som samtidigt är berättaren, och, på olika sätt, av karaktärerna själva. Wickrams berättelser är kanske just därför högst sällan kontroversiella eller utmanande, även om enstaka undantag finns.

Receptionen av prosaromanen *Der Jungen Knaben Spiegel* (1554) föranledde Wickram att skriva *Eine Wahrhaftige History von einem ungerathenen Son in ein Dialogum gestellet* (1554 eller 1555), en renodlad dialog i vilken han försvarar sin position som författare och rätten att förfoga fritt över sitt material. Bland annat betonar han genom sitt alter ego,

Georgius, hur författaren kan använda sig av sina egna upplevelser och erfarenheter för att skapa berättelsen och dess karaktärer. De händelser och personer som Georgius, och Wickram, beskriver i *Knaben Spiegel* skulle således kunna äga rum och finnas i verkligheten och det beskrivna därmed jämföras och jämföras med verkliga händelser. Detta påtalar Wickram dock redan i den avslutande kommentaren i *Knaben Spiegel*, och de båda texterna står således redan från början i ett dialogiskt förhållande till varandra:

Sagt schon einer / wo ich die geschicht erfahren hab / würt er mich on antwurt nit finden / dann ich würd sagen bey unser jugendt / sihe ich noch täglich der gleichen / so findt man auch noch vil der ältern so ir kinder zucht und straff nit sehen noch hören wollen.² (Wickram 1968, s. 121)

Om någon frågar varifrån jag har denna berättelse, skulle han inte finna mig utan svar eftersom jag skulle svara: hos vår ungdom ser jag varje dag denna sorts människor, man finner också många föräldrar som inte vill se eller höra talas om ordning och bestraffning.³

Sannolikt anklagades Wickram för att i *Knaben Spiegel* inte ha återgivit verkliga händelser, utan skeenden så som de skulle ha kunnat utspela sig. Att han var medveten om att kritik kunde komma gör att han inte bara i förordet utan också i ett slutord explicit formulerar nyttan med att läsa hans bok – och det är detta han sedan återkommer till i den så kallade Dialogen.

Dann gewissz bin ich / das dis mein ringes Buchlein / wiewol das niemant zu nachteil schand oder schaden reychen wirt / es doch von etlichen ungetadelt nicht mögen hingon / wenig gedencken / so man das etwann in teutschen schulen braucht / und die jungen darauß lesen lernen / das sie dannocht bey etlichen beyspilen ein schrecken empfahen / und sich dester mehr in zucht und forcht irer schulmeister geben werden. (Wickram 1968, s. 120)

Jag är säker på att min lilla bok inte kommer att vara någon till nackdel, förorsaka någon vanära eller skada någon, men några kommer inte att acceptera

detta utan kritik, de kommer inte att tänka på hur den skulle kunna användas för lektioner i tyska och låta pojkar läsa ur den. Eftersom en del exempel sannolikt kommer att skrämja dem kommer de att bemöta sin lärare med större disciplin och respekt.

I *Von guten und bösen Nachbarn* (1556) finns inte samma tydliga ställningstagande – samma högröstade berättande ”jag” – som i *Knaben Spiegel*, trots att den är Wickrams första berättelse skriven helt utan förlagor. Handlingen utspelas uteslutande i stadsmiljöer och karaktärerna är hantverkare och köpmän. Hans förmanande röst återfinns dock också här direkt i inledningen, i tillägnet till vännen Caspar Hanschelo innan han försäkrar sin vän trogen vänskap och förklarar att boken är ett tecken på densamma:

Diser und derengleichen warnungen (so nit all gemeldet) werden in disem kleinen büchlin begriffen / welchs ich zusammen gelesen / sidhar ich von Colmar verruckt und gon Burckhaim gezogen bin. (Wickram 1969, s. 6)

Denna och andra varningar (som inte alla omnämns) finns i denna lilla bok som jag har satt ihop [läst ihop] sedan jag lämnade Colmar och flyttade till Burckheim.

Att det är författaren till ”den lilla boken” som talar ska inte läsaren behöva tvivla på. Tillägnet är underskrivet med: ”Ewer allzeit Dienstwilliger Georg Wickram Stattschreiber zu Burckhaim” (Er alltid tjänstvilliga Georg Wickram, stadsskrivare i Burckheim; Wickram 1969, s. 7).

Redan här ges läsaren också en kort inblick i handlingen: den glädje och de problem som äkta och falsk vänskap kan medföra och vad det innebär för grannsämjan. Även i det därpå följande korta avsnittet, riktat till läsaren, moraliserar Wickram över goda och dåliga grannar. Berättarperspektivet förblir detsamma. Det berättande jaget, Wickram, vänder sig till sin publik, till sina ”läsare eller åhörare” (s. 10), uppenbarligen medveten om att hans bok kommer att läsas både tyst i enskildhet och högt för flera. På så sätt placeras texten i såväl en muntlig som skriftlig tradition, även om användningen av ordet ”Büchlein”

tydligt markerar berättelsens tillhörighet till en skriftlig berättarkultur.

Det betonas också genast i det första kapitlet, där det berättande jaget återkommer direkt efter kapitelrubriken för att tydliggöra att det som berättas skulle kunna hända nästan var som helst (i Europa):

Dieweil ich im ingang meines büchlins verheissen hab / von guten unnd bösen nachbauren etwas zu schreiben / will ich dannoch hierin gar niemants gemelt haben / aber laß dirs gleich gelten lieber leser / dise nachbaurn sein gleich in Holant oder Brabant / Schwaben / Elsas / oder Breißgaw / dahaim gewesen / so laß dannoch diese ding geschehen sein / Darumb merck nur eben auff. (Wickram 1969, s. 11–12)

Medan jag i början av boken sa att jag skulle skriva något om onda och goda grannar vill jag inte här peka ut någon, men låt det gälla också för dig kära läsare, dessa grannar kan återfinnas både i Holland, Brabant, Schwaben, Elsass eller Breisgau, så dessa ting kan ha hänt – var därför uppmärksam.

Det blir på så sätt en nästan sömlös övergång från den namngivna författaren Wickram i tillägnet till det berättande jaget som gör sin röst hörd och aktivt ingriper i händelseförloppet:

Ich muß bekennen, das es ein langwirigs ding ist / dann ichs zum theil auch versucht habe [...]. Ob aber sollich aus eim guten grundt geschehen sey / oder aus einem spiegelfechten vor der welt / ist mir verborgen. (Wickram 1969, s. 15)

Jag måste bekänna att det är en långvarig sak, sedan jag för första gången försökte [...]. Om något sådant skedde på goda grunder eller var ett spel för gallerierna är för mig okänt.

Det är ett berättarjag som moraliserar och kommenterar, inte sällan genom ett publiktillvänt ”vi”: ”Jetzt kumen wir wider uff die materi” (”Nu kommer vi åter till saken”, s. 43) och ”Hie wend wir weiter sagen von Richarten und Lasaro” (”Här ska vi återvända till Rikard och Lasarus”, s. 72). Då och då fogas dock i stället ett generaliserande ”man” in: ”Man sagt gewohnlich” (”Man säger vanligtvis”, s. 17) och det fungerar som en

brygga till textpassager där berättaren intar ett i det närmaste (neutralt) allvetande perspektiv. Men den berättande Wickram tystnar aldrig. Berättarkommentarerna följer läsaren eller publiken och framhäver fördelarna med ett gudfruktigt liv oberoende av om det gäller glädjen över att återse en av kriminella kidnappad vän:

Hie mag ein yeder wol selb abnemen / mit was unmäßlichen frewden Lasarus seye umbgeben worden / als er seinen getrewen gesellen / nachbauren und freünd / vor ihm in der gefencknis stohn sahe. (Wickram 1969, s. 69)

Här kan var och en själv varsebli med vilken otrolig glädje som Lasarus omgavs när han såg sin trogna gesäll, granne och vän stå framför honom i fångelset.

eller förmanande varningar till den oförsiktige:

Hie mügen alle jungen gesellen / ein exempel nemen / so die frembden land brauchen / das sie nit all ort und winckel erschliffen / sunderlich zu unzeiten und spoter oder gar früer stunden / sie sollend auch nit eim yeden / so sie mit glatten / und süssen worten kan ansprechen / glauben geben. (Wickram 1969, s. 72)

Det här ska alla unga pojkar som behöver åka till främmande land dra lärdom av så att de inte befinner sig på alla håll och platser på fel tider, sena eller till och med tidiga timmar. De ska inte heller tro på dem som talar till dem med hala, söta ord [med kluven tunga!].

Å ena sidan tjänar berättarkommentarerna till att skildra goda och dåliga exempel, att övertyga läsaren om betydelsen av ett gott uppförande, lydnad och trofasthet gentemot föräldrar och vänner. Å andra sidan har dessa textsegment en strukturerande funktion. Kommentarererna avbryter berättelsen, ibland också de (sam)talande protagonisterna, och uppmärksammar läsaren på värdet av och syftet med det berättade, så att varken de läsande eller de lyssnande missar något. Kommentarererna kan sägas fungera som bräckliga stöd till själva berättelsen, till det fiktiva be-

rättandet (prosaromanen) som bara kan accepteras och klara sig genom censuren om moralisk-didaktiska aspekter är inbyggda i handlingen och präglar den genomgående.

För läsaren är det som om berättarrösten interagerar med karaktärerna, korrigerar och berömmar dem och får handlingen både att stanna upp och drivas på. I inledningen till det första kapitlet där författaren Wickram och samtidigt berättaren först uppträder som ”jag” leder kommentaren direkt över till ett konventionellt ”det var en gång”:

Es hatt vor jaren gewonet ein reicher tugentsamer Kauffherr / inn der statt Antdorff / mit Namen Robertus / welcher von mengklich jung unnd alten / in hohem wert gehalten was. (Wickram 1969, s. 12)

För många år sedan bodde en dygdig köpman med namnet Robertus i staden Antwerpen. Han var högt aktad av både unga och gamla.

En trång stadskärna växer fram, en plats där den föredömligt goda mannen och grannen Robertus bor med sin familj, vars lugna liv dock hotas av en stridslysten, argsint, illvillig och opålitlig grannfamilj. Läsaren dras in i handlingen, men det är inledningsvis inte dialogen mellan karaktärerna som präglar texten utan berättarkommentarer som skildrar *hur* deras samtal sker, till exempel genom ordval och angivande av tonläge. Robertus känner sig tvungen att vänligt men strängt tala grannpojken tillrätta (s. 12), eftersom han tror sig kunna åstadkomma något gott med det (s. 13). Konflikten är dock snabbt ett faktum: hårda ord utbyts mellan grannarna men förmedlas först av den allvetande berättaren, innan dialogen, det direkta talet, avbryter berättelsen och i det närmaste blir hörbar för läsaren:

[...] fing der Tuchbereiter an / mit greußlichen worten zu reden / ”Nachbaur” sagt er / ”sagend an / was hat mein sun schantlichs oder lästerlichs verwircket? oder binn ich nit so gut noch der ehren / das ewre kinder gesellschaft mit den meinen haben mügen / das beger ich einmal von euch zu vernemen?” (Wickram 1969, s. 13-14)

Klädesberedaren började tala med fruktansvärda ord. Granne, sa han, säg mig vad för skändligt eller hädiskt har min son gjort? Eller är jag inte tillräckligt god för att era barn ska få umgås med mina? Det vill jag få svar på av er!

Robertus, den goda grannen svarar:

Er sagt mit sännfter stim / ”Lieber nachbaur / ir überfarend mich gar ungerwarter sachen / ich bit euch von wegen guter nachbaurschafft / habt ihr etwas mit mir zu reden / gond zu mir inn mein hauß.” (Wickram 1969, s. 13)

Han sa med mjuk stämma: Kära granne, ni angriper mig helt utan förvarning. Jag ber er å vår goda grannsämjas vägnar att komma in till mig i mitt hus för att tala med mig.

Protagonisterna karaktäriseras genom dialogen, ett upprört samtal, och händelsen framstår som en ögonblicksbild. Ett kort avsnitt ur handlingen träder fram tydligare genom dialogen. Den argsinte grannen låter sig inte lugnas. Han är högljudd, arg och oförskämnd. Robertus framträder å sin sida som förskräckt och rädd, men här avbryts dialogen plötsligt av en allvetande berättare som förmedlar intrigen. Detta sker när Robertus helt enkelt inte orkar lyssna mer på sin granne. Han gömmer sig längst in i sitt hus, eftersom det är meningslöst att svara grannen (s. 16). Robertus tystnar, så som också andra protagonister gör i Wickrams prosaromaner när språket, framför allt talet inte längre bär talaren. Grannen har helt enkelt talat sönder Robertus. Berättarperspektivet förskjuts, den allvetande berättaren träder åter in och markerar spänningen mellan männen. Det blir inte några fler samtal mellan grannarna. Robertus ger upp och lämnar Antwerpen när tillfälle ges att flytta till Lissabon.

Samtalen mellan karaktärerna upphör dock inte. Andra fiender till gott uppförande, medmänsklighet och vänskap dyker upp. Precis som i det första kapitlet återfinns det direkta talet i situationer som är emotionellt laddade. Dialogen används för att visa på kontraster och framkalla känslor, något som förstärker det direkta talets performativa funktion. Det direkta talet realiseras ofta som korta inskjutna element i texten, där

karaktärerna både kan vara bittra fiender och missförstådda kärlekar eller föräldrar och barn som är oense. Denna berättarmetod är Wickram säkert inte ensam om, men de ständiga växlingarna mellan stämmorna i texten, mellan dialog och monolog och berättande partier gör *Nachbarn* till en strukturellt komplexare text än vad som märks vid en första snabb läsning.

Det dialogiska direkta talet står inte sällan i kontrast till långa monologer, ”Klagen oder Gedankenreden”, i vilka Wickram söker förmedla ”politiskt korrekta” moralisk-didaktiska ställningstaganden. Detta sker visserligen ibland också i dialogform, men det rör sig i sådana fall mindre om ett samtal mellan likvärdiga parter än om långa utläggningar som sätts i munnen på dem som är erfarna eller helt enkelt överlägsna och där den andra parten knappt hörs. Det är då vanligt att det direkta talet övergår i indirekt tal eller att berättarperspektivet förskjuts.

Det finns i *Nachbarn* långa berättande avsnitt som tydliggör att Wickrams prosaroman är fast förankrad i en skrifttradition. Några kapitel med nästan total avsaknad av dialog skildrar bröllop, tillfällen som torde vara präglade av starka känslor. De är dock påfallande ”tysta” tillställningar, vilket är särskilt märkligt med tanke på att relationen mellan både kärlekspar och äkta makar hos Wickram ofta präglas av dialog, av mycket direkt tal.

Kan det vara så att prosaromanen vid mitten av 1500-talet förknippas så starkt med en skriftkultur att det räcker med kortare passager med dialog och direkt tal för att antyda en viss kommunikationssituation, att det genom dem blir möjligt att visualisera och tillgängliggöra det talade språket utan att det realiserar medialt – på samma sätt som brev och drömmar i texten används för att förmedla protagonisternas tankar?

För att sammanfatta: Wickram kommenterar, precis som många andra författare från samma tid, sitt arbete med texten och karaktärernas agerande. Protagonisterna talar inte bara med varandra utan också med sig själva. Deras tankar framställs i monologform och kommenteras inte sällan av berättaren eller författaren. Så utvecklas på två nivåer utsagor

i jagform som framkallar en muntlighet, samtidigt som de formar och tolkar handlingen och driver den framåt.

Utifrån de ovan diskuterade exemplen har jag försökt visa hur berättelsen struktureras genom dialogen, genom karaktärernas tankar och tal och genom en berättarröst som ständigt lägger sig i handlingen. Att det på olika sätt förmedlade talet är av stor betydelse för det berättade råder det inte några tvivel om. Man finner liknande mönster i alla Wickrams prosaromaner, men det tycks mig särskilt intressant att textstrukturen i *Nachbarn*, den första tyska romanen (för att travestera Hirtler), präglas så starkt av stämmorna i texten. Det måste dock poängteras att Wickram är fast förankrad i 1500-talet, även om hans texter innehåller element som visar på nya receptionsmönster och komplexiteten är högre än forskningen länge hävdad. Var Wickram medveten om detta själv? Knappast i den omfattning vi gärna skulle vilja men tillräckligt mycket för att hans texter har bevarats till eftervärlden.

Inträdesföredrag den 4 maj 2021

N O T E R

1. Presentationen bygger på forskning tidigare presenterad i: Wåghäll Nivre 1995, 1996, 2011, 2017 och 2019.
2. Det i tidigmoderna texter brukliga lilla 'e' som sätts ovanför 'a', 'o' och 'u' för att känneteckna omljud har i citatet ersatts med 'ä', 'ö' och 'ü'. Andra diakritiska tecken har utelämnats.
3. Alla översättningar är mina.

REFERENSER

- MÜLLER, JAN-DIRK 1985. "Volksbuch/Prosaroman im 15./16. Jahrhundert – Perspektiven der Forschung", *Internationales Archiv für Sozial- und Literaturwissenschaft*, Sonderheft 1 1985, s. 1–128.
- WICKRAM, GEORG 1968. *Knaben Spiegel. Dialog vom ungeratenen Sohn. Sämtliche Werke*, i Hans-Gert Roloff red., band 3, Berlin: de Gruyter.
- WICKRAM, GEORG 1969. *Von guten und bösen Nachbarn. Sämtliche Werke*, i Hans-Gert Roloff red., band 4, Berlin: de Gruyter.
- WÅGHÄLL, ELISABETH 1995. "Georg Wickram – Stand der Forschung", *Daphnis* 24:2/3, s. 491–540.
- WÅGHÄLL, ELISABETH 1996. *Dargestellte Welt – Reale Welt: Freundschaft, Liebe und Familie in den Prosawerken Georg Wickrams*, Bern: Peter Lang.
- WÅGHÄLL NIVRE, ELISABETH 2011. "Litteratur för folket? Det tryckta ordets intåg i det tidigmoderna Tyskland", *Humanistportalen*, 27 december, <http://www.humanistportalen.se/artiklar/litteraturvetenskap/litteratur-for-folket-det-tryckta-ordets-intag-i>. Hämtad 26/2 2022.
- WÅGHÄLL NIVRE, ELISABETH 2017. "A Dangerous Place to Be: Fearing City Life in Georg Wickram's *Von guten und bösen Nachbarn* (1556)", i Per Förmegård *et al.* red., *Tears, Sighs and Laughter – Medieval Studies. A Marcus Wallenberg Symposium 6–8 March 2014*, Stockholm: Vitterhetsakademien, s. 138–152.
- WÅGHÄLL NIVRE, ELISABETH 2019. "Grenzen des Enzyklopädischen? Erfahrungen von der Stadt als Lebens- und Wirkungsraum im frühneuzeitlichen Prosaroman", i Mathias Herweg, Klaus Kipf & Dirk Werle red., *Enzyklopädisches Erzählen und vormoderne Romanpoetik (1400–1700)*, Wiesbaden: Harrassowitz, s. 201–216.